

Examining the Astan Quds Razavi's approach to the coronavirus crisis based on oral history interviews of the Astan Quds Razavi Document Center

Sakine Yosefi

The organization of Libraries, Museums and Documents Center of Astane Qudse Razavi., Mashhad, Iran

Abstract: The coronavirus (COVID-19) is recognized as one of the world's greatest public health challenges in the 21st century, which has had profound effects on the global economy, people's daily lives, and history. Astan Quds Razavi, as the largest pilgrimage center in the Islamic world after Makkah and one of the richest centers for preserving, recording and recording social, cultural, economic and political history, especially in the eastern region of the country, has always tried, in addition to public assistance, in the dimensions different, to pay special attention to the needs of researchers and people of science in different fields. The purpose of this article is to investigate the role of Astan Quds Razavi during the Corona crisis in Mashhad. Due to the lack of research in this field, oral history can be used as a valuable resource for a better understanding of the corona disease and effective solutions to deal with it, as well as a tool to inform the society. The research method was using interviews, letters, pictures and documents available in the document center of Astan Quds Razavi Library. Findings on the efforts of Astan Quds Razavi to accompany the treatment group and the headquarters of the fight against Corona, Jihadi groups, attracting and recording documents, images, videos and social documents from Mashhad University of Medical Sciences and talking with different people from different walks of life shortly after the start of the Corona disease. in the city of Mashhad.

Key Words: Corona, Astan Quds Razavi, treatment staff, oral history.

بررسی عملکرد آستان قدس رضوی در بحران کرونا و پیوسته با تکیه بر مصاحبه‌های بخش

تاریخ شفاهی مرکز اسناد آستان قدس رضوی

سکینه یوسفی

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱

چکیده

کرونا ویروس (COVID-19) یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های سلامت عمومی جهان در قرن بیست و یکم شناخته شده که تأثیرات عمیقی بر اقتصاد جهانی، زندگی روزمره مردم و تاریخ داشته است.

آستان قدس رضوی به عنوان بزرگ‌ترین مرکز زیارتی جهان اسلام، بعد از مکه مکرمه و یکی از غنی‌ترین مراکز حفظ، ثبت و ضبط تاریخ اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی به‌ویژه در ناحیه شرق کشور، همواره سعی کرده علاوه بر کمک‌های عام‌المنفعه در ابعاد مختلف، به نیاز پژوهشگران و اهالی علم در زمینه‌های مختلف توجه ویژه داشته باشد.

هدف این مقاله، بررسی نقش آستان قدس رضوی در جریان بحران کرونا در مشهد است. با توجه به کمبود تحقیقات در این زمینه، تاریخ شفاهی می‌تواند به عنوان یک منبع ارزشمند برای درک بهتر بیماری کرونا و راه‌حل‌های مؤثر برای مقابله با آن و همچنین، به عنوان یک ابزار برای اطلاع‌رسانی به جامعه استفاده شود.

روش پژوهش استفاده از مصاحبه‌ها، مکتوبات، تصاویر و اسناد موجود در مرکز اسناد کتابخانه آستان قدس رضوی بوده است.

یافته‌ها بر تلاش آستان قدس رضوی بر همراهی با کشر درمان و ستاد مبارزه با کرونا، گروه‌های جهادی، جذب و ثبت اسناد، تصاویر، فیلم‌ها و مستندات اجتماعی از دانشگاه علوم پزشکی مشهد و گفتگو با اشخاص مختلف از اقشار گوناگون اندکی پس از آغاز بیماری کرونا در شهر مشهد اشاره دارد.

واژه‌های کلیدی: کرونا، آستان قدس رضوی، کادر درمان، تاریخ شفاهی.

مقدمه

خاطره‌نگاری‌های افراد و با تکیه بر طرح «تاریخ شفاهی کرونا در مشهد» به قسمتی از نگاه و رویکرد جامعه مشهد نسبت به عملکرد آستان قدس رضوی در باب بحران کرونا بپردازد.

پیشینه تحقیق در باب کرونا و تاریخ شفاهی

در باب بیماری کرونا و ویروس، وجوه آن و تأثیرات بر روند زندگی افسار مختلف تاکنون مطالب فراوانی به نگارش درآمده و نشست‌های متعدد تخصصی و اجتماعی نیز برگزار شده‌اند. در تاریخ شفاهی یا مصاحبه با کادر درمان، خاطره‌نگاری بیماران و خانواده‌های درگیر با بیماری نیز جزو وجوه تحقیق قرار گرفت و جایگاه خود را داشت. پژوهش‌هایی از همان ابتدا با این روند آغاز شد. انجمن جهانی تاریخ شفاهی نیز دستورالعملی در اختیار پژوهشگران و تدوین‌گران تاریخ شفاهی قرار داد که تأکید بر استفاده از فضای مجازی بر پایه اینترنت به جای مصاحبه حضوری داشت.

«راهنمای انجام مصاحبه‌های تاریخ شفاهی از راه دور، در دوران بیماری همه گیر کرونا» (انجمن تاریخ شفاهی، انجام مصاحبه از راه دور)

از جمله مقالات جهانی مرتبط با تاریخ شفاهی و کرونا در پایگاه‌های داده علمی نظیر Google Scholar و PubMed موارد ذیل هستند:

- 1- "The Role of Oral History in Understanding the COVID-19 Pandemic" by Sarah R. Payne and Kali Nicole Gross, published in The Journal of American History.
- 2- "Oral Histories of the COVID-19 Pandemic: A Review of Methodological Approaches and Implications for Research" by Rebecca J. Erickson and Emily J. H. Contois, published in Frontiers in Communication.
- 3- "Oral History in the Time of COVID-19: Reflections on Methodology and Ethics" by Linda Shopes, published in Oral History Review.
- 4- "Listening to the Voices of COVID-19: Oral Histories and Public Health" by Emily K. Brunson and Katherine A. Mason, published in Public Health Reports.
- 5- "Oral History and COVID-19: Reflections on Interviewing During a Pandemic" by Sarah D. Phillips, published in Anthropology Now.

ویروس کرونا به غیر از اینکه در بحث سلامت، جامعه را دچار اختلال کرد، بر ابعاد گسترده‌تری از آن به لحاظ اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تأثیر گذاشته است؛ اما مهم‌ترین کانون مبارزه با ویروس کرونا همچون سایر کشورهای دنیا، دستگاه سلامت و نظام پزشکی کشور بود. سازمان نظام پزشکی و دانشگاه علوم پزشکی از مهم‌ترین سازمان‌های نظارتی و حمایتی در حوزه سلامت کشور، روزانه هزاران نفر را در بیمارستان‌ها بستری داشت و صدها پزشک و پرستار در جبهه مبارزه با کووید ۱۹ فعالیت داشتند. روایتگری این حضور فعال و مؤثر و همه آنچه که رخ می‌داد، از زمانی که فرد مبتلا به مراکز درمانی قدم می‌گذاشت تا زمان بهبود یا فوت شخص، قابلیت این را داشت که در جایی ثبت و ضبط شود.

استفاده از تاریخ شفاهی درباره کرونا به دانشمندان، سیاست‌گذاران و محققان کمک می‌کند بهترین تصمیمات را درباره مدیریت بیماری‌های همه‌گیر بگیرند. همچنین، این روش می‌تواند به افراد کمک کند با تجربه‌های دیگران آشنا شوند و بهترین راهکارها را برای مقابله با این نوع بیماری پیدا کنند و یک روش مؤثر برای جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل تأثیرات این بیماری بر جامعه و فرد باشد.

اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی نیز همانند سایر مراکز علمی کشور و از پیشروان ثبت این رویداد فرهنگی و اجتماعی، با موضوعی با عنوان «تاریخ شفاهی مستندنگاری بحران کرونا و نظام سلامت در مشهد» به‌منظور ثبت و ضبط دوران زیست مردم مشهد در شرایط شیوع ویروس کرونا از همان اوایل سال ۱۳۹۹ شمسی فعالیت جدیدی آغاز کرد تا به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین مراکز ثبت حافظه ملی، وظیفه خود را در مقابله با بیماری و همکاری معنوی، تخصصی و اسنادی با قشر درمان انجام دهد و درنهایت، نیاز پژوهشگران و اهالی علم را در زمینه‌های مطالعاتی مختلف از جمله رویداد کرونا و ویروس مورد توجه ویژه قرار دهد.

این مقاله در پی آن است تا با استفاده از

دوران کرونا خبر داد و گفت: تاکنون گفت‌وگوهایی مربوط به تجربیات ۶۰ فرهیخته از این دوران انجام شده است (سایت مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی در تاریخ ۱۴۰۰/۰۳/۰۹ - <https://b2n.ir/b36984>).

همان‌گونه که بر می‌آید بیشترین موارد پژوهش‌ها مربوط به قشر درمان بوده است. دربارهٔ توجه و تمرکز بر رویکردهای سازمان‌های غیردولتی [در سطح شهر و استان] که دستی در فرهنگ و بهداشت جامعه، توأمان داشته‌اند، تا این لحظه مطلبی یافت نشد و این مقاله اولین تلاش را در جهت ثبت این عملکرد داشته است.

تاریخ شفاهی

تاریخ شفاهی را ضبط، نگهداری و تفسیر اطلاعات تاریخی بر پایه تجربیات و نظریات شخصی گویندگان (توکلی، ۱۳۹۶: ۲۶) دانسته‌اند و در تعریفی دیگر به‌عنوان روشی برای جمع‌آوری و اطلاعات تاریخی از طریق ضبط مصاحبه‌ها با شرکت‌کنندگان در حوادث گذشته (حسن‌آبادی، ۱۳۸۵: ۱۷۵) بیان شده است.

پروژه تاریخ شفاهی کرونا در مشهد (مستندنگاری و مصاحبه با افراد از قشرهای مختلف مردم)

مسئله مستندنگاری، ثبت و ضبط شفاهی «بحران کرونا در مشهد»، شامل تلاش‌ها و دغدغه‌های افراد درگیر در این رویداد، اثرات آن بر زندگی مردم عادی از همان آغاز مدنظر و توجه مدیریت امور اسناد و مطبوعات کتابخانه آستان قدس رضوی بود. تلاش برای آغاز مصاحبه‌ها در آغاز به دلیل محدودیت‌ها و تعطیلی‌ها محدود به مستندسازی حوزه مناطق شهری و اصناف شد.^۱ کار مستندنگاری^۲ در خیابان‌های مختلف و بین اصناف متفاوت

^۱ - مسئول پروژه آقای جمشید قشنگ در بخش تاریخ شفاهی مرکز اسناد بودند.

^۲ - مستندنگاری با شیوه فیلمبرداری و عکسبرداری از نقاط مختلف محلات، مغازه‌ها، مدارس، مساجد و فروشگاه‌ها، شغل‌های خیابانی و تردد مردم در شب و روز و مناسبت‌های مختلف و گاه گفتگوی کوتاه با رهگذران و مغازه‌داران صورت می‌گرفت.

اما دربارهٔ ایران و تلاش‌های پژوهشگران این عرصه همایش‌هایی در سراسر کشور برگزار شد و مقالاتی در حوزه‌های مختلف انجام گرفته است که به چند نمونه اشاره می‌شود:

۱. «بررسی تاریخچه ویروس کرونا و روش‌های پیشگیری و درمان آن»، نوشین خدابخشی، احمدرضا سلطانی، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۱۳۹۹.

۲. «اثرات بیماری کرونا (کووید-۱۹) بر کادر درمان»، نویسنده: محمدرضا کریم‌زاده، نازنین جبلت، امیرحسین حیدری، زهره رجب‌پور، نویسنده مسئول: پرنده‌آور، نحله؛ همایش: تحقیقات میان‌رشته‌ای در مدیریت و علوم پزشکی دوره ۳، ۱۴۰۰/۱۲/۰۶ (صفحه ۲۳۳ تا ۲۳۴).

۳. «بررسی رابطه بین اضطراب ناشی از کرونا و پیامدهای آن بر سلامت روان د رکارمندان دولتی شهر مشهد». نویسنده: زهرا علیزاده بیرجندی، محدثه غنچه‌ای، فاطمه حکم‌آبادی، سیده زهرا موسویان، همایش: مداخلات در بحران و ارتقای سلامت روان، دوره اول، ۱۳۹۹/۱۱/۲۹ (صفحه ۹۵۸ تا ۹۷۰).

اما اختصاص بحث تاریخ شفاهی درباره کرونا و پژوهش‌های پیرامون آن، متأسفانه تاکنون با جستجوی در سایت‌های علمی و نورمگز اطلاعی به دست نیامد.

یکی از موارد ثبت فعالیت‌های پروژه‌ای در زمینه کرونا کاری بود که سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران انجام داد. در آذر ماه سال ۱۳۹۹ ش. رئیس گروه تحقیقات تاریخ معاصر و تاریخ شفاهی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از ثبت تجربه زیستی بخشی از کادر درمان کشور در قالب مصاحبه تاریخ شفاهی توسط پژوهشکده سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران خبر داد (سایت خبرگزاری کتاب ایران - ۳ آذر ۱۳۹۹ -

<https://www.ibna.ir/vdccoqi42bqox8.ala2.html>).

بعد از حدود یک سال از تکمیل مراحل تدوین ضبط و ثبت تاریخ شفاهی تجربیات زیست فرهیختگان ایرانی در

بحران سلامت است.

جدول آماری مصاحبه‌های مستندنگاری و مدت زمان آنها

تعداد مستندسازی	تعداد جلسات	کل دقایق	ساعت	دقیقه	
۴۴	۴۴	۲۸۴۷	۴۷	۲۷	تصویری
۰	۰	۰	۰	۰	صوتی
۴۴	۴۴	۲۸۴۷	۴۷	۲۷	کل

انجام می‌گرفت و در بین آن، گاهی مصاحبه‌های کوتاه شفاهی با افراد از قشرهای مختلف مردم در باب اثرات بیماری بر زندگی عامه پرسیده می‌شد. مستندنگاری‌ها از فروردین ماه ۱۳۹۹ هم‌زمان با قرنطینه در مناطقی محدود شروع شد و سپس به سایر نقاط شهر گسترش پیدا کرد و تا ۱۴۰۰/۰۷/۲۱ با همین عنوان ادامه یافت؛ البته برخی مناطق از این جستجو محروم ماندند. نتایج این مستندسازی در جدولی به شرح ذیل آمده‌اند و منبع مناسبی برای مطالعه بر زیست اجتماعی جامعه مشهد در برابر بحران‌های مشابه

جدول تفکیکی مناطق مختلف مشهد در مستندنگاری‌های شفاهی

ردیف	مستندسازی بخش تاریخ شفاهی	تعداد جلسات	داخل شهر	حاشیه شهر
۱	بلوار اندیشه از ۱۳۹۹/۰۱/۳۱	۱	*	
۲	بلوار قرنی	۱	*	
۳	شب قدر در خیابان حجاب	۱	*	
۴	خاطرات ضایعات جمع کنی	۱	*	
۵	خیابان امام خمینی و شهدا	۱	*	
۶	بلوار آزادی و جاده سنتو	۱	*	*
۷	قاسم آباد	۱	*	
۸	شهرک صنعتی کلات	۱	*	*
۹	جاده طریقه	۱	*	*
۱۰	روستای چهاربرج	۱	*	*
۱۱	روستای قنداب	۱	*	*
۱۲	بست طبرسی و بازارچه آستانه‌پرست	۱	*	
۱۳	بلوار اندیشه تا بست بالا	۱	*	
۱۴	خیابان دستغیب	۱	*	
۱۵	بلوار سیدرضی و کارگران	۱	*	
۱۶	روستای حوض ماریان	۱	*	*
۱۷	داروهای گیاهی	۱	*	
۱۸	روستای گوارشک	۱	*	*
۱۹	قاسم‌آباد و بلوار استقلال	۱	*	
۲۰	بلوار توس	۱	*	
۲۱	جاده سنتو	۱	*	*
۲۲	بلوار توس و میدان هفت‌خوان	۱	*	*
۲۳	گلکاری فردوسی و گوارشک	۱	*	*
۲۴	بلوار قرنی	۱	*	
۲۵	آرامستان خواجه ربیع	۱	*	*
۲۶	روستای چهاربرج	۱	*	*
۲۷	خیابان ابن‌سینا - دهه فاطمیه	۱	*	
۲۸	میدان شهدا - نیمه شعبان	۱	*	

۲۹	روستای قنடاب - شب احیا	۱	*
۳۰	بازارچه سراب	۱	*
۳۱	روستای گوارشک - اربعین	۱	*
۳۲	جاده سنتو و بلوار پیروزی	۱	*
۳۳	مسیر روستای قائم تا مغان	۱	*
۳۴	وکیل آباد و قاسم آباد	۱	*
۳۵	بست شیخ طوسی و اطراف حرم	۱	*
۳۶	همایش فرهنگی فردوسی در جاده سنتو	۱	*
۳۷	میدان شهدا - شب قدر	۱	*
۳۸	جاده سد کارده و روستای گوش و کارده	۱	*
۳۹	روستای کوشک آباد	۱	*
۴۰	روستای کلاته عرب‌ها	۱	*
۴۱	روستای گوارشک - دهه اول محرم	۱	*
۴۲	میدان شهدا - محرم	۱	*
۴۳	خیابان امام خمینی	۱	*
۴۴	کوچه سجادی ۱۴۰۰/۰۷/۲۱	۱	*

فایل شامل اقدامات دانشگاه علوم پزشکی مشهد در راستای مبارزه با بیماری کرونا در قالب عکس و فیلم و پوستر و نامه و ... اعلام می‌شود (نامه شماره ۵۷۴۶).

روابط عمومی

شماره: ۹۹/۲۰۴۳۱
تلفن: ۱۳۹۰/۵۱۰۴
پست: ۹۹۱۳۱۱۱۱

باسمه تعالی

جناب آقای دکتر ابوالفضل حسن آبادی
مدیر محترم مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی

سلام علیکم

احتراماً، به استحضار می‌رساند، با توجه به اهمیت جمع آوری مستندات مربوط به اقدامات، تجربیات، دستاوردها و عملکرد چندماهه اخیر **دانشگاه علوم پزشکی مشهد** در خصوص کرونا (کووید-۱۹) و به ثبت رساندن تلاش‌های بی‌وقفه کادر محترم درمان در این پاندمیک و همچنین با توجه به اینکه مرکز اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی یکی از مجموعه‌های ارزشی غنی کشور است، این دانشگاه تمامی اطلاعات مربوطه را از تاریخ ۹۸/۱۲/۱ تاکنون، جهت آرشیو مستندات به آن مرکز ارسال می‌نماید/۶۵/۷۷۸۰

دکتر حسن رضا رحیمی
مدیر روابط عمومی دانشگاه
و دبیر فراگیر مرکز دانشگاهی مبارزه با کووید-۱۹

رونوشت:

ته آهون: معاون دانشگاه، معاونت مرکزی دانشگاه، علوم پزشکی مشهد، طاق مکتب
شماره: ۵۳۱۱۱۱۰-۵۱
سایت: <http://web.archive.org>

بقیه همکاران مرکز اسناد، قسمتی از کار مستندسازی را به عکسبرداری از نقاط مختلف شهر، در برهه‌های مختلف قرنطینه و زمان نصب بنرها و پوسترهای هشداردهنده اختصاص دادند. این تصاویر نقص عدم مستندنگاری برخی مناطق شهر را می‌توانست پوشش دهد. نزدیک به ۱۰۰۰ قطعه عکس دیجیتال تهیه شدند. عکس‌ها با نام منطقه و تاریخ عکسبرداری مستند و ثبت شدند.

با بازگشایی نیمه‌رسمی ادارات در خرداد و تیر ماه ۱۳۹۹ ش. رایزنی‌ها و تلاش‌های مرکز اسناد کتابخانه آستان قدس رضوی^۱ با دانشگاه علوم پزشکی مشهد برای مستندسازی پاندمی کرونا در مشهد آغاز شد. جذب، جمع‌آوری و ثبت اسناد، فایل‌ها، پوسترها، تصاویر و تمامی هر آنچه تلاش کادر درمان در مبارزه با این پاندمی بود، با مساعدت جامعه پزشکی (نامه شماره ۹۹/۲۰۴۳۱ دانشگاه علوم پزشکی مشهد)^۲ به مرکز اسناد آستان قدس تحویل شد و در نهایت در تاریخ ۱۴۰۰/۰۶/۲۴ وصول تعداد ۴۳۰۰

^۱ - مدیریت سابق (دکتر حسن‌آبادی) Abolfazl Hasanabadi و مدیریت فعلی (آقای زاهدی) Hadi Zahedi مرکز اسناد آستان قدس رضوی

^۲ - فهرست منابع آمده است.

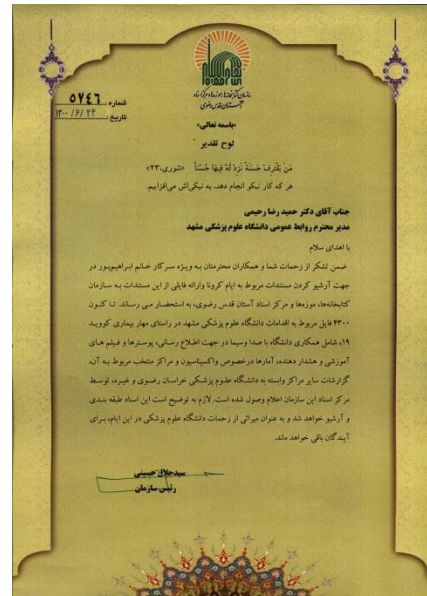
یک سال به صورت پراکنده کار کردن، به سبب شرایط پیک‌های متعدد کرونا و ضیق وقت پزشکان و کادر درمان و تعطیلی پی در پی ادارات، در نهایت طی ۳۰ جلسه [حدود ۵۴ ساعت مصاحبه (۳۲۵۳ دقیقه)] انجام شد. از این تعداد، ۱۲ نفر از کادر درمان شاغل در بیمارستان‌های امام رضا، قائم و اکبر و ۱۲ نفر از اعضای محترم خانواده شهدا که بعضاً خودشان هم از کادر درمان بودند، انجامید. در آغاز گفتگوها در مهر ۱۳۹۹ تعداد جان‌باختگان مدافع سلامت، ۱۸ نفر و در پایان دوران بحران کرونا این تعداد به ۴۴ تن رسید. در طی این مدت سه پیک بیماری هم در شهر مشهد سپری شد.

هم‌اکنون تمام مصاحبه‌های فوق پیاده‌سازی، نمایه و در سامانه مرکز اسناد کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ثبت و در قسمت آرشیو نگهداری می‌شوند. در کنار این مصاحبه‌های حضوری نیز تعدادی عکس تهیه شد که با تصاویر و مستندات قبلی تهیه‌شده در مرکز آرشیو اسناد آستان قدس رضوی می‌تواند پاسخگوی مراجعان محترم در زمینه‌های تحقیقاتی مرتبط باشد.

در ادامه، نگاهی به جدول آماری مصاحبه‌ها

جدول آماری تعداد مصاحبه‌ها با اشخاص و زمان آنها

تعداد افراد جدید	تعداد جلسات	کل دقایق	ساعت	دقیقه
۴۲	۶۲	۲۸۰۲	۴۶	۴۲
۰	۴	۴۵۱	۷	۳۱
۴۲	۳۰	۳۲۵۳	۵۴	۱۳

در کنار تلاش‌ها برای جمع‌آوری مستندات مختلف از نهادهای زیربسط، با پیشنهاد ریاست اداره اسناد کتابخانه آستان قدس^۱ و با همکاری دکتر بیرجندی‌نژاد^۲، ریاست وقت سازمان نظام پزشکی مشهد و مدیر بخش روابط عمومی، دکتر مسعود زحمتکش^۳ و پیگیری‌های سرکار خانم فضایی^۴، مسئول امور رسانه سازمان نظام پزشکی، گفتگو با کادر درمان در این حوزه در کنار اسناد و مدارک جمع‌آوری‌شده، با هدف مصاحبه و مستندسازی فعالیت مدافعان سلامت اعم از پزشکان، پرستاران، بهیاران، ماما و نیروی خدمات با اولویت بحث خانواده شهدای سلامت^۵ از تاریخ ۷ مهر ماه ۱۳۹۹ شروع شد (مصاحبه‌ها در فاصله پاییز و زمستان ۱۳۹۹ و سپس شهریور ۱۴۰۰ انجام شد). مصاحبه‌ها همه (به جز مصاحبه دکتر آریان^۶ در منزل ایشان) در سالن همایش سازمان نظام پزشکی مشهد واقع در بلوار سجاد، خیابان حامد جنوبی ۹ برپا شد.^۷ در مدت حدود

^۱ - دکتر الهه محبوب فریمانی . DR Elahe Mahboob Farimani

^۲ - DR Ali Birjandinejad

^۳ - DR Masud Zahmatkesh

^۴ - MS Fazaeli

^۵ - نامی که در ایران برای ارج نهادن به جان‌باختگان کادر درمان در مقابله با بیماری کرونا نهاده شد.

^۶ - DR Mahnaz Ariyan

^۷ - نگارنده این مقاله، مصاحبه‌ها را انجام داد.

جدول آماری تفکیکی مصاحبه‌شونده‌ها

ردیف	مصاحبه شونده	تعداد جلسات	پزشک	پرستار	ماما	بهبار	خانواده جان‌باختگان سلامت	خادم
۱	علیرضا شاهزاده حمزه	۱	*					
۲	بینا میرزایی	۱	*				*	
۳	زهرا کرآئی (فرزند ننه صحافی)	۱		*			*	
۴	صدیقه اشراقی (همسر دکتر وجدان)	۱	*				*	
۵	جواد پورافضلی	۱	*					
۶	مریم معینی (همسر ابراهیم سجادی)	۱				نمونه‌گیر آزمایشگاه	*	*
۷	علیرضا صداقت	۲	*					
۸	لاله اطاری (خواهر آقای اطاری)	۱	*				*	
۹	امیررضا وکیلان	۲	*					*
۱۰	امیرمسعود هاشمیان	۲	*					
۱۱	محسن عقیلی (فرزند دکتر عقیلی)	۱	*				*	*
۱۲	مریم مصطفایی (همسر آقای شجاعی)	۱					*	*
۱۳	علی‌اصغر ارباب (فرزند آقای حسن ارباب)	۱				*	*	
۱۴	ملیکا هادوی (فرزند آقای هادوی)	۱		*			*	*
۱۵	غلامرضا خادمی	۲	*					
۱۶	طاهره سیدی (خواهر خانم سیدی)	۱			*		*	
۱۷	نرجس فعال نظری (همسر آقای برادران)	۱					*	
۱۸	مهدی قلیان	۱	*					
۱۹	اصغر حاتمی	۱	*					
۲۰	مسعود زحمتکش	۱	*					
۲۱	علی بیرجندی‌نژاد	۱	*					
۲۲	حمیدرضا رحیمی	۲	*					
۲۳	مهناز آریان (همسر دکتر یحیوی)	۱	*				*	
۲۴	فاطمه نادمی (همسر دکتر خوارزمی)	۱	*				*	

در مصاحبه‌های انجام‌گرفته با کادر درمان و همچنین، خانواده‌های مرتبط با آنها، علاوه بر مسائل دربارهٔ بیماری

یک خادمی از آنجا رد می‌شد. گفت این غذا را برای شما آوردم. گفتم قبول نمی‌کنم. عذرخواهی کردم. گفتم ببخشید کروناست، می‌ترسم قبول نمی‌کنیم. گفت خانم از آن موقع تو بحر تو بودم، دیدم اینجایی ... دیدم نشستی اینجا، به دلم اومد این را بدم به تو ... پنجشنبه بود. ساعت شش تست من منفی شد. دیگه این قدر خوشحال شدیم اینها به هم وصل و ربطش می‌دهیم. واقعاً به هم وصله. بی‌انصافی به‌گویم ربطش می‌دهیم. حتماً نیروهایی که ما حس نمی‌کنیم، حتماً چیزهایی هست. این تقاطع‌ها که اتفاق می‌افتد، آدم را خوشحال می‌کند. خیلی حس خوبی بود که بعد تست منفی شد» (آریان، ۱۳۹۹).

ب: ارادت جان‌باختگان سلامت و توسل به امام رضا(ع)
صدیقه اشراقی^۳، همسر دکتر ابراهیم وجدان، مسئول بیمه سلامت استان خراسان رضوی نیز از نخستین جان‌باختگان این بیماری از ارادت شهید این‌گونه سخن می‌گوید:

یک نکته جالب که خواستم بگویم اینکه ایشان ارادت خاصی به امام رضا داشتن ... مشهد تو مهمانسرای اداره تو خیابان امام رضا بودیم روبه‌روی حرم. می‌گفت چه توفیقی که صبح می‌روم اداره، سلام می‌دهم ظهر هم میام سلام می‌دهم. خیلی حس خوبی داشت که این قدر به امام رضا نزدیکه و این ایام جالب بود برای من، عکس ایشان را در بست شیرازی در ورودی حرم نزدیک‌ترین عکس به حرم رویش به گنبد طلا بود. عکس همسرم بود (اشراقی، ۱۳۹۹).

ج: خادم سلامت آستان قدس رضوی

محسن عقیلی^۴ یکی از گفتگوشونده‌ها که پدرش دکتر علی عقیلی را در این راه از دست داده بود، از وابستگی پدر به آستان قدس و حرم رضوی این‌گونه سخن گفت:
این نکته را اضافه کنم که در یک سال گذشته بابا به‌عنوان خادم افتخاری فوریت‌های پزشکی آستان قدس

کرونا و بیماران، مشکلات و مسائل پیدا و پنهان بحران کرونا و گفته‌ها و ناگفته‌های خانواده‌های درگیر بیماری، سؤالاتی اختصاصی‌تر درباره نگاه گفتگوشوندگان نسبت به عملکرد آستان قدس رضوی پرسیده شد که بسته به نوع ارتباط و نگاه آنها پاسخ‌هایی هم داده شد که از دیدگاه خاطره‌نگاری شفاهی شاید جالب به نظر آید؛ اما در بین آنها نکات، انتقادات و پیشنهاداتی حائز اهمیت نیز بیان شد که در کنار مستندات تاریخی می‌تواند در آینده راهکاری مناسب در اختیار نهادهای زیربط همچون آستان قدس رضوی هنگام همراهی با مردم در بحران‌ها قرار دهد. پرداختن به ریزجواب‌ها در مجال این مقاله نمی‌گنجد. به‌طور کلی در بیشتر گفتگوها چند نکته شاید کلیشه‌ای به نظر آید؛ همچون اعتقاد به شفای ائمه یا نذر دادن و توجه امام رضا(ع) به خانواده شهید که نشان‌دهنده توجه عمیق به معنویات در بحران‌ها و به خطر افتادن سلامت است؛ آن هم به شکل خاص و گاه تأمل‌برانگیز که همه افراد، چه مذهبی چه غیرمذهبی را درگیر می‌کند. در ذیل به چند نمونه اشاره شده است:

الف: شفای بیماری از امام رضا(ع)

مهناز آریان^۱ از پزشکان جوان در بیمارستان امام رضا(ع) است که همسر خود آقای وحید یحوی^۲ را در همان بهار ۱۳۹۹ بر اثر بیماری از دست داد. وی نیز بلافاصله برای دو ماه درگیر بیماری شد. او اعتقاد خود را این‌گونه بیان می‌کند:

شب ماه رمضان بود. مادرم روزه می‌گرفتن. من مریض بودم، نمی‌توانستم. مادرم گویا دم افطار رفته حرم. یک بلواری نزدیک حرمه ... نگو رفته چادرش را پهن کرده وسط بلوار تو خیابان مشرف به حرم نزدیک افطار نشسته آنجا ... تست من منفی نمی‌شد. نمی‌توانستم بچه را بغل کنم. دم افطار بود. من اشتها کم شده بود. یکی از علایم بی‌اشتهایی بود. دیدم مادرم یک چلوگوشت خیلی خوشمزه آورد. هنوز مزه‌اش یادمه. مادرم تعریف می‌کرد ...

^۳ - Sedighe Eshraghi

^۴ - Mohsen Aghili

^۱ - DR.Mahnaz Arian - متخصص عفونی بیمارستان امام رضا(ع)

^۲ - DR.Vahid Yahyavi - فوق تخصص هماتولوژی و انکولوژی

رویکرد پرداخت^۲. مهم‌ترین نکاتی که وی در قالب نقش آستان قدس در بحران کرونا بیان کرد، به شرح ذیل است:

۱- اهمیت اقدام آستان قدس در بستن حرم رضوی و تخصیص هزینه ۱۰ میلیاردی مهمانسرا به تجهیز بیمارستان‌ها

تولیت معظم آستان قدس چندین کار بسیار شاخص در طول کرونا انجام داد و جا دارد همین‌جا نخست، از ایشان تشکر کنیم. ایشان بسیار فرد روشنی است از یک جهت و برخلاف آن صحبت‌هایی که خیلی‌ها در فضای مجازی منتشر می‌کردند، نکاتی که ایشان به آن اشاره کرد و اقداماتی که کرد، بسیار مؤثر بود. ما در پیک اول و دوم با مسئله محدودیت تردد حرم مواجه بودیم. اگر هر کسی به غیر از ایشان در آن جایگاه قرار می‌گرفت، شاید سخت بود برایش، این انتخاب و انجام این رفتار که محدودیت تردد در حرم ایجاد کند و بستن فضای سربسته و بعد اقداماتی که در این زمینه انجام دادند. کار ارزشمند دیگری که ایشان در پیک پنجم انجام دادند این بود که دستور دادند مهمانسرای حضرت تعطیل شود و هزینه‌های آن برای تأمین تجهیزات و وسایل مورد نظر بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی و درمانی صرف شود (رحیمی، ۱۴۰۰).

سؤال: صرف شد؟

جواب: بله، بله، ما طی یک مراسمی که انجام دادیم، شخص تولیت و قائم‌مقام محترم، آقای دکتر رحمتی حضور داشتند. رئیس بیمارستان رضوی و سایر همکاران داروسازی ثامن حضور داشتند. ایشان تعداد قابل توجهی به این موضوع اختصاص دادند. حدود ده میلیارد تومان در همین پیک پنجم تزریق شد. خون دوباره بود به جریانی که ما لازم داشتیم و با کمبود نقدینگی مواجه بودیم و از طرف آستان قدس تأمین شد؛ این یکی از کارهای مهمی بود که

هم مشغول شده بودند. پایگاهی که در صحن هدایت است، هم‌زمان کشیک حرم هم دو تا مرکز درمانی خیلی کم ببارو می‌دیدیم (عقیلی، ۱۳۹۹).

افتخار خادمی در خانواده برخی نیز ارثی و از گذشته‌ها بوده است؛ همان‌طور که امیررضا و کیلیان درباره پدر خود که در اثر بیماری درگذشت، این‌گونه گفت:

پدرم خادم حرم بودند. ۳۷-۳۸ سال خادم رسمی بودند. آنجا قبر جا داشتند؛ ولی با توجه به شرایطی که پیش آمد، متأسفانه نشد آنجا ببریم. انتقال دادند به بهشت رضا دفن کردند. بعدش رفتم درخواست کتبی دادم که شرایط پدرم این‌طوری بوده و سال‌ها خدمت کردند. من خودم درخواست دادم در شرف آن هستم. کارهایش را می‌کنم که انشاءالله خدا بخواهد، قدم جای پای ایشان بزارم (وکیلیان، ۱۳۹۹).

د: رویکرد توجه به رویکرد عملی آستان قدس در دوران کرونا

دکتر حمیدرضا رحیمی [روابط عمومی وقت دانشگاه علوم

پزشکی مشهد]

در گفتگوها با کادر درمان، آن عده از افراد که در ستاد مرکزی مبارزه با کرونا فعالیت داشتند، کمابیش در جریان اقدامات نهادها و سازمان‌ها به‌ویژه آستان قدس قرار داشتند. یکی از این افراد، حمیدرضا رحیمی^۱ بود که در این زمینه مصاحبه مفصلی داشت و به‌طور دقیق به این

^۲ - علاوه بر آن، اینکه ایشان خود در انتقال اسناد و مدارک و مستندسازی فعالیت‌های سازمان و دانشگاه علوم پزشکی مشهد به اداره اسناد آستان قدس رضوی فعالیت اصلی را داشتند و کمک شایان توجهی در این انتقال انجام دادند.

^۱ - DR. Hamidreza Rahimi پزشک و مسئول وقت روابط عمومی دانشگاه علوم پزشکی مشهد و دبیر ستاد مقابله با کرونا در مشهد

رادپولوژی و پزشکان متخصص که آنجا فعالیت می‌کردند، برای آن محدوده سطح دو ارجاع بیماران شد (رحیمی، ۱۴۰۰).

آستان قدس انجام داد (رحیمی، ۱۴۰۰).

۲- انتقال مرکز ریفرال بیماران سکنه مغزی از بیمارستان قائم به بیمارستان رضوی

در یکی از پیک‌های کرونا مجبور شدیم بیمارستان قائم را به‌طور کامل ببریم زیر بار کرونا. همان‌طور که می‌دانید بیمارستان قائم مرکز اصلی ریفرال یا ارجاعی بیماران سکنه مغزی است. وقتی این مرکز، مربوط به کرونا بشود، شما مریض سکنه مغزی را نمی‌توانید با مریض کرونایی ببرید در یک مرکز. بیمارستان رضوی پذیرفت که مرکز ارجاعی سکنه مغزی در مشهد شود و تمام بیمارانی که سکنه مغزی کردند را با تعرفه دولتی پذیرش کند؛ در حالی که بیمارستان خصوصی است و وابسته به آستان قدس، این یکی از ابتکارات و نکات مهمی بود که همکاری بین دانشگاه و آستان قدس اتفاق افتاد. در پیک پنجم، بار بسیار زیادی از بیماران کرونایی در بیمارستان رضوی خدمت‌رسانی شد و تعداد قابل توجهی تخت تا بیش از صد تخت را اختصاص دادند به بیماری کرونا و بخش مراقبت‌های ویژه بیمارستان را اختصاص می‌دادند به کرونا. این کار دیگری بود که آستان قدس انجام داد و خیلی ارزشمند بود (رحیمی، ۱۴۰۰).

۳- تخصیص دارالشفای به سطح دو ارجاع در درمان بیماران کرونایی زائر خارجی در پیک اول و دوم

در حوزه دارالشفای به ما کمک کرد در پیک اول و دوم تعداد قابل توجهی اتباع غیرایرانی در مشهد بودند، چون یک‌دفعه تمام پروازها قطع شده بود، اینها در مشهد مانده بودند. یکی اول باید بهشون خدمات پزشکی می‌داد، ثانیاً اگر مبتلا به کرونا می‌شدند، اینها را پایش می‌کرد و بعد هماهنگ می‌کرد که از کشور خارج شوند. این وظیفه را دارالشفای برعهده گرفت و آمد این کمک را به دانشگاه کرد. کار دیگری که دارالشفای انجام داد و خیلی ارزشمند بود این بود که یکی از مراکز سطح دو ارجاعی بیماران کرونا شد. با توجه به امکانات تخصصی که داشت و آزمایشگاه و

۴- اختصاص هتل قدس به مرکز واکسیناسیون

کار دیگری که دارالشفای با همکاری مرکز بهداشت منطقه ثامن کرد این بود که یکی از بزرگ‌ترین مراکز واکسیناسیون را در هتل قدس راه‌اندازی کردند و همچنان این مرکز در حال خدمت‌رسانی است؛ واکسن به پرسنل حرم می‌زند و هم مردم از این طریق خدمات می‌گیرند. این بسیار کار ارزشمندی بود که در آن حوزه انجام شد (رحیمی، ۱۴۰۰).

۵- جبران کمبود سرم در سطح کشور توسط داروسازی ثامن و بالابردن ظرفیت تولید

داروسازی ثامن یک کار ابتدایی کرد. ما با کمبود سرم در کشور مواجه شدیم. در پیک‌های دیگر هم کمک می‌کردند. نکته این است که در این ایام، ما در پیک پنجم با محدودیت شدید سرم در کشور مواجه شدیم. ثامن کار مهمی که کرد؛ اولاً ظرفیت تولید را افزایش داد. کار دیگری که کردند، داروی رمدسیویر باید در سرم حل شود و تزریق شود. آمدند سرم‌های صد سی‌سی درست کردند. برای حل کردن دارو و تزریق به افراد. شما حساب کنید، ما قبلاً مجبور بودیم برای هر تزریقی یک سرم یک‌لیتری ببریم، این‌طوری ده تا سرم صد سی‌سی در واقع تولید می‌شد. مقدار کمتری سرم لازم بود و توان عملیاتی که ثامن آمد ایجاد کرد دلیل این محدودیت سرم در کشور این بود که یک خط تولید که سی درصد سرم کشور را تأمین می‌کند، در شهر تبریز، داروسازی شهید قاضی تبریز به دلایلی، خط تولید آن بسته شد و بار خیلی زیادی دو تا سرم سازی اصلی کشور که هر دو وابسته به آستان قدس هستند. داروسازی ثامن و شیراز سرم، هر دو آمدند و این بار را به دوش کشیدند و سعی کردند بخش عمده‌ای از کمبود سرم را در کشور تأمین کنند (رحیمی، ۱۴۰۰).

علاوه بر نکات ذکر دیگر، دست‌اندرکاران ستاد مبارزه با کرونا در مشهد، مواردی از عملکرد آستان قدس افزودند که در ادامه به آنها نیز اشاره می‌شود:

۷- تهیه اقلام بهداشتی و ماسک از طریق آستان قدس از خارج از کشور

از طریق آستان قدس هم توانستیم مقدار قابل توجهی ماسک از خارج کشور وارد کردیم ... آن اوایل ماسکان ۹۵ که خیلی خوب بود، حداقل آن زمان آن دوستانی که پیگیری می‌کردند از طریق آستان قدس تهیه کرده بودند. ما همان‌جا برای همکاران تهیه کردیم. دیگه از هر جا امکانش بود، از طریق سازمان کل هم پیگیری کردیم که آنها هم از کانال‌هایی تهیه می‌کردند و به ما می‌دادند. اینها البته خیلی زمان برد؛ البته یکی دو ماه، دو، سه هفته و یک ماه اول تهیه اقلام حفاظتی ما هم نتوانستیم کار کنیم (بیرجندی نژاد، ۱۳۹۹).

بازدید خدام آستان قدس و دیدار با کادر درمان

۶- بازدید و دیدار با کادر درمان و روحیه‌بخشی توسط خدام آستان قدس

ما کار سمبلیک و حمایتی داشتیم. بازدید و حمایت از همکاران، بله بیمارستان شریعتی بازدید مستقیم داشتیم، مراجعه کردیم. اولین مرکز کرونای مشهد آنجا راه‌اندازی شد. اتفاقاً هم‌زمان دوستان ما از آستان قدس هم تشریف داشتند. آنجا با همان لباس خادمی تشریف آوردند. عرض ارادتی داشتند با صدای خوب. ما اتفاقاً همان روز هم‌زمان بودیم که بازدیدی آنجا انجام شد علاوه بر این، از کادر درمانی که آنجا درگیر هستند، به‌ویژه بچه‌های طب اورژانس و بیهوشی، ما اینجا در سازمان دعوت کردیم (بیرجندی نژاد، ۱۳۹۹).

۷- اهدای غذای حضرت به کادر درمان و بیماران در جهت تقویت روحیه بیماران و کادر درمان

آقای دکتر شبستری خیلی زحمت کشیدند، با آستان قدس در ارتباط بودند. کارهایی کردند که کمک خوبی کرد. آستان قدس هر از گاهی یادمه تو یکی دو تا از شیفت‌ها شاید از لحاظ مادی اهمیتی نداشت، ولی از لحاظ معنوی می‌دیدیم پک غذای حرم می‌دادند. هر از گاهی خیرین این کارها را می‌کردن تو شیفت‌ها (هاشمیان، ۱۳۹۹).

۸- اهمیت اهدای ماسک به زوار در حرم و تحسین این امر

من قبلاً هم گفتم، اگر به مردم ماسک مجانی می‌دادیم، دولت می‌گفت ماسک‌ها با من، قسم می‌خورم یک هزارم این هزینه‌ای که دولت برای کرونا کرد، ما نداشتیم و به‌شدت هزینه‌های دولت می‌آمد پایین، مگر مردم ماسک رایگان چند تا می‌خواهند که وسط‌های کار شروع می‌کردی ماسک رایگان می‌کردی. عده‌ای می‌آمدند وسط خیابان، کنار دکه‌های پلیس و می‌گفتند هر کسی ماسک ندارد، بگیرد بزند. مثل حرم مگر ماسک نمی‌دهند. حرم مگه ورشکست شد. چقدر ماسک داد. چقدر هزینه کرد. هزینه نکرده واقعاً ولی ارزش داشت. ما نتوانستیم کاری کنیم؛ چون پول نداشتیم. دولت نمی‌خواست هزینه کند برای دولت اگر می‌خواست ماسک مجانی بدهد. ۳۰۰ تومان هم دانه‌ای در نمی‌آمد، دولتی کار می‌کرد. این کار را نکرد. آمد چه کار کرد، آی‌سی‌یو زد (خادمی، ۱۳۹۹).

دکتر علیرضا صداقت (رئیس وقت آی‌سی‌یو کرونای بیمارستان امام رضا، علیه‌السلام و رئیس کنونی سازمان نظام پزشکی مشهد)

صداقت^۱ از دست‌اندرکاران آی‌سی‌یو کرونای بیمارستان امام رضا(ع) در عین حال که از این تصمیم آستان قدس رضوی تقدیر می‌کند، از سیاست‌زدگی در ارکان مختلف جامعه نیز انتقاد می‌کند و بیان می‌دارد:

این قدر سیاست‌زده‌ایم که اگر دانشگاه علوم پزشکی مشهد بخواهد تصمیمی بگیرد، مثلاً مطمئن باشد حرم یک ماه دیگه باید بسته باشد، شاید به خاطر برخی از این ملاحظات، از نظرش آمده پایین و بگوید نه باز کنید.

سؤال: می‌شود گفت ملاحظات مذهبی در مشهد بیشتر است؟

جواب: قطعاً این طوری، شهر مذهبی است. وقتی در مشهد تصمیم گرفتیم، واقعاً هم حاج آقا مروی^۲ مؤمن و ایستاد به حرف ما که تا آخر ماه رمضان حرم بسته بود. شما می‌دانید از نزدیک شب‌های احیا یک آدم‌های مذهبی می‌رفتن جلوی رواق‌ها پشت در حرم. اینها را چه کار کند، فشار از بالا هم میاد که درسته... ولی متشرعین هم به اینها نگاه می‌کنند و شما جواب این سؤال را چی می‌دهید. من متشرع می‌گویم چرا رواق رو باز نمی‌کنید، آقا خطرناکه. الان سؤال کردند رواق‌ها را باز کنیم یا نه. مرحله به مرحله

^۱ - DR. Ali Reza Sedaghat - رئیس آی‌سی‌یو کرونا مرکزی بیمارستان امام رضا(ع) و رئیس کنونی سازمان نظام پزشکی مشهد. عضو ستاد مرکزی مبارزه با کرونای مشهد

^۲ - Ahmad Marvi - حجه‌الاسلام احمد مروی (۱۳۳۷ - مشهد) تولیت آستان قدس رضوی

دکتر غلامرضا خادمی [فوق تخصص کودکان و رئیس وقت بخش آی‌سی‌یو کودکان بیمارستان اکبر

البته که افراد در اثنای گفتگوها گاه به انتقاد از عدم تذکر خدام به زوار برای رعایت پروتکل‌های بهداشتی نیز سخن گفتند؛ از جمله اینکه:

خیلی راحت‌تر می‌شد عمل کنیم تو حرم توفیق دارم می‌روم زیارت می‌کنم. یک دفعه ندیدم خدام حرم به یکی بگویند. ماسک می‌دادند که جمع کردند آن را. ... هنوز هم البته هست. یک میز گذاشتن، ولی به یکی تذکر نمی‌دهند که آقا می‌شود ماسک بزنید. می‌گویم شما که دم در نشستید، برای چی نشستید که چه کار کنید. حداقل یک ثوابی ببر، بگو پسر یک ماسک هم بزن، آنجا ماسک می‌دهند. برو بگیر بزن تو حرم. کسی با کسی کار ندارد در این کشور (خادمی، ۱۳۹۹).

۹- اهمیت بستن و محدودیت زیارت حرم رضوی و بازگشایی آن با احتیاط و رعایت ملاحظات مذهبی

یک مدتی حرم امام هشتم را بستند. این همکاری آستان قدس با دانشگاه و نظام پزشکی بود. هر سه با هم همکاری کردند. تولید آستان اگر آن یک ماه بسته نمی‌کرد، مشهد غیرقابل کنترل بود. از جاهای مختلف و کشورهای مختلف می‌آمدند، از شهرهای مختلف می‌آمدند. همین که آمدند، رفت و آمد بین شهرها را محدود کردند، الان شب‌نشینی‌ها هم محدود شده، اینها قابل لمس، علم این را می‌گوید که آن چیزی که قابل لمس و اثبات شده، باید ارائه بدهید (حاتمی، ۱۳۹۹).

می‌گفتم چه انسان باشعور و بافهمی. همان اول حاج آقا مروی گفتن آقای دکتر هر چی پزشکان بگویند همان را قبول می‌کنیم. از طرف دانشگاه هر چه بگویند و این را ثابت کرد. تا آخرین لحظه روز بازگشایی که من هم آنجا بودم و تقدیری از ما کردند. روز بازگشایی پیش حاج آقا رفتم، باز گفتن اگر شما باز هم بگین ببندید، می‌بندیم. شما ببینید یک آدمی این قدر روشن. من دیدم از نزدیک ... (صداقت، ۱۳۹۹).

با وجود اعلام برنامه تاریخ شفاهی برای ثبت و ضبط در تاریخ و آرشیوی بودن مطالب، چون گفتگوها در اثنای پیک‌های کرونا انجام می‌شد، همچنان مشکلات و کمبودها وجود داشت و عده زیادی روزانه جان خود را از دست می‌دادند. مسئولین ستاد کرونا در مصاحبه‌ها بارها درخواست کمک از سازمان‌ها را داشتند و در عین حال، توصیه به خطرناک‌بودن وضع موجود و حفظ نکات بهداشتی را گوشزد می‌کردند که نشان از دغدغه فراوان آنها در روزهای بحران داشت:

هر دستگاهی که می‌تواند بیاید جلو. آستان قدس بیاید وسط. واضح بگویم، ما فکر می‌کنیم شما خیلی پولدارید، بیاید کمک کنید. ما فکر می‌کنیم و من، بیاید کمک کند. می‌تواند کمک کند. من فکر می‌کنم آقای رئیسی^۲ که شهدی الأصل بوده و اینجا بوده، می‌تواند از طرف قوه کمک کند، کمک کند. مشهد را می‌گویم کل کشور هر کسی به فکر خودش باشد. من کلی می‌گویم؛ ولی از تیم مشهد و خودم کمک می‌خواهم. من فکر می‌کنم خیلی از بازاریان مشهد پولدارند، بیایند کمک کنند. من فکر می‌کنم خود ما پزشکان پولداریم، کمک کنیم. شاید من پزشکی باشم که در خط درمان کرونا نباشم. کردند اینها نافی کرده‌ها نیستیم. خیلی بزرگواران کمک کردند. بیشتر نیاز داریم. این چیزی نیست که کنتور بندازد. هر چقدر می‌توانیم کمک کنیم ... (صداقت، ۱۳۹۹).

عده‌ای هم بودند که از کم‌توجهی نهادهایی مثل آستان قدس به خانواده‌های جان‌باختگان سلامت مشهد

حاج آقا از ما سؤال می‌کنند. ما هم نظرات را نوشتیم. به این دلایل خطرناکه. من دلیم این است اگر رواق را باز کنید، جذبه مشهد بیشتر می‌شود. مسافر می‌آیند. مسافر بیاد بازارهای دور حرم فعال‌تر می‌شوند. اینها فعال‌تر می‌شوند، مهمانپذیرها راه می‌افتد. همه اینها خطرناکه. یک نفر آدم متشرع می‌گوید چه چرت و پرتی می‌گویی، تو دیدی طبقه، شاندیز چه خبره. یا مال‌های بزرگ چه خبره، راست می‌گوید، من چی بگم. اگر می‌خواهد سیاست‌گذاری شود، باید آن کسی که نظارت می‌کند، یک جور نظارت کند. من چطوری از بازنشدن حرم دفاع کنم؛ در حالی که شما فردا پس فردا شب جمعه برو طبقه بین چه خبره. آستان قدس خیلی درباره حرم خوب کار کرد (صداقت، ۱۳۹۹).

امیرمسعود هاشمیان^۱ [عضو هیئت علمی و متخصص طب اورژانس]

بحث حرم خیلی جالب بود که در پیک اول مطرح بود. می‌گفتن چه کار کنیم ببندیم. یک عده می‌گفتن نه، ولی خوشبختانه کنترل حرم خیلی کمک کرد. مسافرهایی که می‌آمدند، باعث انتشار به تمام جامعه می‌شدند. این کمک کرد، اگر بحث حرم مطرح نمی‌شد، به این صورت کنترل نمی‌شد، فاجعه ملی می‌شد؛ خیلی فجیع بود (هاشمیان، ۱۳۹۹).

۱۰- اهمیت توجه و مشاوره تولید و مجموعه آستان

قدس درباره مباحث ستاد کرونای استان

در حالی که آقای مروی می‌آمد صحبت می‌کرد، من خودم دیدم، با من و دستیارانش مشورت می‌کردند.

^۲ - حجه الاسلام ابراهیم رئیسی، رئیس جمهور کنونی ایران، در سال ۱۳۹۹ رئیس قوه قضائیه بودند.

^۱ - DR. Amir Masud Hashemian

توکلی، فائزه، (۱۳۹۶)، *تاریخ شفاهی (مبانی نظری، روش‌شناسی)*، تهران: انتشارات سوره مهر.

حسن‌آبادی، ابوالفضل، (۱۳۸۵)، *تاریخ شفاهی در ایران*، مشهد: انتشارات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

سایت خبرگزاری کتاب ایران - ۳ آذر ماه ۱۳۹۹ -
<https://www.ibna.ir/vdcccmoqi42bqox8.ala2.html>

سایت مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی در تاریخ
<https://b2n.ir/b36984> - ۱۴۰۰/۰۳/۰۹

مصاحبه‌ها:

آریان، مهناز، (۱۳۹۹/۰۸/۰۳)، سکینه یوسفی، پزشک،
 ۴۱ ساله، مشهد، نوفل لوشاتو (منزل مصاحبه‌شونده).

اشراقی، صدیقه، (۱۳۹۹/۰۸/۱۱)، سکینه یوسفی،
 کارشناس بهزیستی، ۴۸ ساله، سازمان نظام پزشکی.

عقیلی، محسن، (۱۳۹۹/۰۷/۲۹)، سکینه یوسفی،
 خبرنگار، ۳۵ ساله، سازمان نظام پزشکی.

صداقت، علیرضا، (۱۳۹۹/۰۷/۰۸)، سکینه یوسفی،
 پزشک متخصص آی‌سی‌یو و عضو ستاد مرکزی مبارزه با
 کرونا در مشهد، ۴۸ ساله، سازمان نظام پزشکی مشهد.

هاشمیان، امیرمسعود، (۱۳۹۹/۰۷/۰۸)، سکینه یوسفی،
 پزشک متخصص طب اورژانس، ۵۰ ساله، سازمان نظام
 پزشکی مشهد.

وکیلان، امیررضا، (۱۳۹۹/۰۷/۰۷)، سکینه یوسفی،
 پزشک، ۳۰ ساله، سازمان نظام پزشکی.

رحیمی، حمیدرضا، (۱۴۰۰/۰۶/۱۶ و ۱۴۰۰/۰۶/۱۸)،

سکینه یوسفی، پزشک و مسئول وقت روابط عمومی
 دانشگاه علوم پزشکی مشهد، ۳۵ ساله، سازمان نظام
 پزشکی.

بیرجندی‌نژاد، علی، (۱۳۹۹/۱۱/۲۵)، سکینه یوسفی،
 پزشک و ریاست وقت و عضو هیئت‌مدیره سازمان نظام
 پزشکی مشهد، ۵۰ ساله، سازمان نظام پزشکی.

حاتمی، اصغر، (۱۳۹۹/۱۱/۱۴)، سکینه یوسفی، پزشک
 و عضو هیئت‌مدیره سازمان نظام پزشکی مشهد، ۵۳ ساله،

گلایه‌مند بودند (سجادی، ۱۳۹۹) یا اجازه‌دادن به تدفین
 جان‌باختگان کرونا در حرم^۱ را اقدامی قابل تقدیر می‌دانستند
 (نادمی، ۱۳۹۹).

نتیجه

اگرچه نمی‌توان گفت مجموع مصاحبه‌ها و مستندنگاری‌ها و اسناد و مدارک جمع‌آوری‌شده در مرکز اسناد کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، در آن برهه زمانی، تمام رخدادها و مصائب واردشده بر کادر درمان و مردم را پوشش داده است، یک منبع مناسب از شفاهیات و دغدغه‌های قشری از جامعه تلقی می‌شود که در تاریخ باقی خواهد ماند و برای آینده در کنار دیگر اسناد، کتاب‌ها، رسانه‌های اجتماعی، خاطره‌نگاری‌های فردی و مطبوعات، پاسخ خوبی را به این مسئله خواهد داد؛ اینکه رویکرد بزرگ‌ترین نهاد وقفی ایران در این رویداد را هرچه بیشتر روشن و نمایان کند. به‌طور کلی، از چکیده صحبت‌های گفتگو‌شوندگان و برآیند فعالیت مرکز اسناد کتابخانه آستان قدس رضوی می‌توان دریافت با وجود بحرانی بودن شرایط اولیه و با توجه به رویکرد نهاد بزرگ آستان قدس در سه مرکز درمانی معروف و بزرگ مشهد، عملکرد نسبتاً مثبتی از این نهاد در دیدگاه ایجاد شده است. تلاش این نهاد فرهنگی از همان ابتدا در جذب و جمع‌آوری مستندات فعالیت‌های قشر درمان، تصویربرداری و عکسبرداری از نقاط مختلف شهر با وجود خطرات اولیه و مصاحبه‌های انجام‌گرفته در کنار هم، توانست قسمتی از مسائل و مشکلات این بحران را پوشش دهد و در حافظه تاریخی این شهر ثبت و ضبط کند.

کتابنامه

انجمن جهانی تاریخ شفاهی (OHs)، (۱۳۹۹)،
 «راهنمای انجام مصاحبه‌های تاریخ شفاهی از راه دور، در
 دوران بیماری همه‌گیر کرونا» (انجمن تاریخ شفاهی،
 انجام مصاحبه از راه دور)، ترجمه: پیمان صالحی.

^۱ - بعد از پیک چهارم و اعلام سازمان بهداشت جهانی مبنی بر بی‌خطر بودن دفن اموات

سازمان نظام پزشکی مشهد.

خادمی، غلامرضا، (۱۳۹۹/۰۹/۲۷)، سکینه یوسفی، فوق
تخصص کودکان و رئیس بخش آی‌سی‌یو کودکان
بیمارستان اکبر، ۶۰ ساله، سازمان نظام پزشکی.

نادمی، مریم، (۱۳۹۹/۰۸/۰۵)، سکینه یوسفی، خانه‌دار،
۶۸ ساله، سازمان نظام پزشکی مشهد.